

It Frysk en Skoalle Lyndensteyn (5)

S.T. Hiemstra

Utgongspunten foar de foarmjouwing fan it meartalige ûnderwiis

Yn myn 4de stikje oer ús skoalle en it Frysk yn dit blêd (nû. 29) haw ik in tal *modellen* en *teoryen* fan meartalich ûnderwiis en de betsjutting foar it learplan koart op it aljemint brocht. Wy hawwe sjoen dat meartaligens de kognitive en taalkundige ûntwikkeling fan learlingen ornaris posityf beynfloedet. Der ûntstiet in gruttere gefoeligens foar taalkundige betsjuttings en it tinken wurdt fleksibeler. Yn dit stikje ferfetsje ik myn ferhaal mei it taljochtsjen fan in stikmannich *útgongspunten* en de *foarmjouwing* (didaktyk) fan goed twa- of meartalich ûnderwiis.

It prinsipe fan de 'mearderjende' twataligens

Cummins neamt it *ferrykjend* karakter fan meartalich ûnderwiis it '*additive bilingualism enrichment principle*'. As bern út de mearderheidstaalgroep (bgl. út de Hollânske taalgroep) yn it ûnderwiis *ûnderdomepele* wurde yn de minderheidstaal (bgl. it Frysk), dan is dat ornaris net ta skea fan de ûntwikkeling fan har earste taal. As bern út in minderheidstaalgroep (bgl. de Frysktalige groep) komme en har earste taal wurdt tige fersterke, dan wurket dat ek net ta skea fan de mearderheidstaal (bgl. it Hollânsk). Mei oare wurden: beide taalgroepen foegje in *twadde* taal (Frysk of Hollânsk) ta oan har repertoire fan feardichheden sûnder *dat har earste taal dêr minder fan wurdt!* Se kinne yn *beide* talen in frij heech behearskingsnivo berikke en har analytyske en taalskôgjende ('metalinguistyske') feardichheden ûntwikkelje har posityf. Der ûntstiet in grutte(re) kâns op in positive hâlding foar twataligens oer. De 'value added' foardielen lizze net allinnich op *taalkundich* en *kultureel* mêd, mar binne likegoed *sosjaal* en *ekonomysk* fan belang (ferl. Lambert, 1980).

It prinsipe fan de 'minderjende' twataligens

Cummins jout ek oan dat as bern dy't in minderheidstaal prate (bgl. it Frysk yn Nederlân of it Welsk yn Grut- Brittanje), *te min* ûnderwiis krije yn it lêzen en skriuwen fan har eigen taal, de feardichheden yn har earste taal dan stapke foar stapke *ferfongen* wurde troch de feardichheden yn de twadde taal. Se ûntwikkelje dan gauris in foarm fan *ôfnimmende* ('subtractive') twataligens. As dêr dan in minder geunstige sosjale

thússituaasje bykomt, slagget it har net om in goed lê- en skriuw-nivo te berikken, ek net yn de mearderheidstaal. It learen fan in mearderheidstaal as twadde taal mei dus net op kosten gean fan de earste (minderheids-)taal en kultuer.

It prinsipe fan de 'ûnderlinge ôfhinklikens' fan talen

Cummins syn 'linguistic interdependence model' hâldt yn dat der altiten oerdracht ('transfer') fan feardichheden is fan de iene taal nei de oare. As talige *begripen* (konsepten) yn de memmetaal (dat kin dus in minderheidstaal wêze, bgl. it Frysk) betsjutting en ynhâld krije, dan wurde dy konsepten ek wer brûkt foar it learen fan in oare taal (dat kin dus de mearderheidstaal wêze, bgl. it Hollânsk of it Ingelsk). As in bern it lêzen en skriuwen oanleart yn syn eigen minderheidstaal, dan ûntwikkelet it in begryps- en taalfermogen dat net los stiet fan it lêzen en skriuwen yn de mearderheidstaal. Yn it foarige nûmer fan *Skoalle en Thús* haw ik dat yllustrearre mei de *iisberchteory*. Der is ommers in *mienskiplik ûnderlizzend* kenfermogen (in kognitive kompetinsje), dat dy oerdracht mooglik makket. It is opmerklik dat der yn de measte gefallen mear oerdracht is fan de minderheidstaal nei de mearderheidstaal as oarsom! Dat komt omdat it kontakt mei it lêzen en skriuwen yn de dominante mearderheidstaal bûten de skoalle grutter is. En ek omdat de sosjale druk om dy mearderheidstaal te learen grutter is. As men sa goed mooglik profitearje wol fan 'transfer', dan moat de *minderheidstaal* (bgl. it Frysk) dus hiel goed syn gerak krije!

Frisian	English	German	Dutch
ús [üs]	us/our	uns	ons
tsiis [tsi:s]	cheese	Käse	kaas
boek [buk]	book	Buch	boek
skiep [skiep]	sheep	Schafe	schapen
jier [(j)i:er]	year	Jahr	jaar
twa [twa:]	two	zwei	twee

Frisian does not sound the same everywhere in Fryslân, but this does not mean that people can't understand one another.

It prinsipe fan de 'tarikkende kommunikative ynteraksje'

It 'sufficient interaction principle' hâldt yn dat it oanlearen fan in twadde taal, bgl. in minderheidstaal as it Frysk, net allinnich ôfhinget fan it *kontakt* mei dy taal, mar benammen mei it *begryplik* meitsjen fan dy taal. Der moat by it oanlearen fan dy minderheidstaal *foldwaande sin-* of *betsjuttingsfolle kommunikaasje* en *ynteraksje* wêze yn dy taal tusken

learkrêften/ûnderwiisassistinten en de learling(en). Benammen jonge(re) bern rjochtsje harren sterk op de *betsjutting* dy't oerbrocht wurdt. Troch 'it boadskip' leare se om in ferbân te lizzen tusken taalfoarm en taal*betsjutting*. Jonge bern leare de taal suver as *byprodukt* fan in op *ynhâlden* (*betsjuttings*) rjochte wikselwurking mei grutte minsken of âldere bern.

Cummins konkludearret dat it ûnderwiis sa organisearre wurde moat, dat de skoalske feardichheden yn beide talen ûntwikkele wurde moatte. Dat liedt net ta kognitive betizing of efterstân. It biedt de learling de mooglikheid om te profitearjen fan de tagong ta twa linguistyske systemen.

Troch de ûnderlinge ôfhinklikens fan talen resultearret ynstruksje troch de minderheidstaal (bgl. it Frysk) net yn in leger nivo fan skoalske prestaasje yn de mearderheidstaal (bgl. it Hollânsk). De konseptuele kennis dy't ûntwikkele is yn de iene taal, makket de 'ynput' yn de oare taal begryplik. De konseptuele en linguistyske ûntwikkeling fan de learlingen is ôfhinklik fan de mooglikheden foar *betsjuttingsfolle ynteraksje* yn beide talen.

Learlingen hearre útdage te wurden om aktyf sprutsen en skreaune taal te brûken om har yn út te drukken en har ûnderfinings yn út te wikseljen en sa har taalmooglikheden te fergrutsjen. As wy dat net mei ynmoed dogge, dan wurde de funksjes fan bgl. it Frysk oernommen troch it Hollânsk. En dat kin en mei nea de bedoeling wêze!

Hoefolle tiid kostet dat oan fak- en ynstruksjetaal?

Dêrop hawwe wy it antwurd jûn yn 1997 mei it stik 'Op wei nei Tipperary. Of: boustiennen foar de trijetalige skoalle neffens it 50⁺-model'. It betsjut dat de beide rykstalen fan Nederlân, it Frysk en it Nederlânsk, *lykweardich* en *lykberjochtige* yn in ferhâlding fan sa likernôch 50-50 of yn 'e boppebou 40-40-20 (20% foar Ingelsk) as fak- en ynstruksjetaal brûkt hearre te wurden. It stik is nei al dy jierren noch altiten like aktueel! Dy prosintuele ferhâlding is teoretysk en praktysk goed te fundearjen! Oplossings dy't dêr tefolle fan ôfwike en de minderheidstaal skea dogge, doge gewoan net.

Dy opfetting fine wy ek werom by de yn ús spesjale wrâldsje bekende prof. dr. S.M. Goorhuis-Brouwer, ortopedagooch en spraaktaalpatolooch oan it Academisch Ziekenhuis yn Grins. Se is likegoed fan betinken dat *jonge* bern (ek) al goed by steat binne en lear njonken har memmetaal in twadde taal. Yn *Trouw* (15-12-2004) skriuwt

se ûnder de kop 'Fifty-fifty is het beste' it neikommende (ik sitearje no mar efkes letterlik): 'Wanneer de twee talen voor het kind duidelijk te onderscheiden zijn door *persoon* of *situatie*, leren jonge kinderen spelenderwijs twee talen. Of de tweede taal dan ook een tweede moedertaal wordt, hangt af van de *kwantiteit* van het taalaanbod. Wanneer beide talen *ongeveer fifty-fifty* worden aangeboden, zal een kind zeker twee moedertalen leren. Wanneer van één van beide talen veel minder wordt aangeboden, zal die taal geen tweede moedertaal worden' (skeanprint fan my).

Goorhuis-Brouwer har reaksje stie ûnder in artikel oer it learen fan Spaansk oan Hollânsktalige bern fan 4-10 jier: '*Spaans voor kleuters. Is dat niet al te belastend? Nee. Juist omdat se kleuter zijn leren ze gemakkelijker*' (*Trouw*, 15-12-2004). De bern meie net earder komme as wannear't se *fjouwer* jier binne. Ek al binne der âlden dy't har bern al mei *twa en in heal jier* nei de Spaanske taalklup stjoere wolle. Wêrom litte se dy bern net earder ta op dy frjemde-taalkursus? De reden is simpel: 'Om een andere taal te kunnen leren, moeten de kinderen wel een *basis in hun moedertaal* hebben. Als je noch geen drie bent, ben je de Nederlandse taal nog niet machtig. Vanaf vier jaar zijn ze welkom'.

No soe ús de *earste drompel* út de *drompel(s)teory* fan Cummins (sjoch dêroer de bylage fan nû. 29 fan dit blêd), yn it sin komme kinne. It bern moat earst in taaldrompel oer om mei frucht nei in Spaanske kursus ta te kinnen.

Underwilens is yn Fryslân it earste sertifikaat 'Twatalich bernedeiferbliuw' troch deputearre Mulder útrikt oan 'Bernestate' yn Ljouwert. De foardielen fan in *lykwichtige* en *lykberjochtige* twataligens, ek foar Hollânsktalige bern, wurde dêr folút erkend. En Frysktalige bern moatte yn Ljouwert, bûten de eigen húshâlding, ek begelaat wurde kinne yn har eigen taal. Mulder: 'As bern de taal allinnich noch thús prate, dan stjert de taal' (*LC, 'Tweetalig kinderdagverblijf'*, 17-12-2004).

Mei oaren wurden: wy moatte *kulturele genoside* tefoaren kommen, no't it noch kin en ús fan ús grutte ferantwurdlikens foar de minderheidstaal oer bewust wêze.

Burgemeesterszoon en schoolmeester Gysbert Japicx (1603-1666) uit Bolsward gaf het Fries weer een plaats in de cultuur met een hoofdletter C. In zijn eigen tijd werd hij al gewaardeerd om zijn klassieke kwaliteiten, iemand die volgens de regels van de kunst Fries schreef. Bovendien wist hij taal en muziek harmonieus te verbinden. Vondel, Huygens en vele andere dichters van zijn tijd, alomede de klassieker, dienden hem vaak tot uitgangspunt. Lokale bijzonderheden zorgden voor verlevendiging. Zijn Friese werk is in 1663 verzameld in de bundel *Friesche Rymlerye*. In 2003 vierde Fryslân uitgebreid Gysberts geboortjaar met diverse muzikale en literaire activiteiten.

It belang fan it Europeesk hânfêst

It is dus (mei) op grûn fan foargeande begjinsels, tige fan belang dat it Frysk foar in grut part ('aanzienlijk deel' of 'substantial part') as *fier-* en *ynstruksjetaal* (ferl. ek it *Europeeske Hânfêst foar regionale talen of talen fan minderheden*, kêst 8) by oare fakken of leargebieten brûkt wurdt. It allinnich oanbieden fan it Frysk as fak, yn isolemint dus, is lang net tarikkend. Dat betsjut ek dat de learkrêften en ûnderwiisassistinten it Frysk aktyf behearskje moatte en didaktyske en pedagogyske feardichheden hawwe moatte op it mêd fan de twa- of meartaligens. It neistribjen fan dy situaasje freget om in *kwaliteitsbelied* fan de skoallen. Op Skoalle Lyndensteyn is dat ûnderboud yn de dielrapporten *Frysk op Lyndensteyn I en II* (1992-1993) en ús *skaalkonsept* (SWP-A Ly, 2-6-1994). Om in beskaat taalbehearskingsnivo garandearje te kinnen, is al begjin njoggentiger jierren minimaal it Afûk-A-diploma foar ûnderwiisassistinten advisearre en it C-diploma foar learkrêften.

It belang fan taalfeardigens foar de ûnderwiiskwaliteit

Der bestiet in *Europeeske Skaal foar Taalfeardigens* dy't út giet fan 6 nivo's (A1, A2, B1, B2, C1, C2; fan in lege nei in hege taalbehearsking). Op dy *skaal* komt it nivo fan de Afûk-C-kursus noch (lang) net ta oan it C1-nivo fan de Europeeske taalportfolio. C1 wurdt dêryn oantsjut as 'Effective Operational Proficiency', wylst C2 'Mastery' ynhâldt: dus

masterskip oer de taal. Soe men, útgeande fan it belang fan goed twatalich ûnderwiis, it *op ien nei* heechste nivo winliken net bepleitsje moatte foar profesjonels op (ûndersteld) hbû-nivo (learkrêften), dy't de taal (it Frysk) (ek) as fak- en ynstruksjetaal brûke moatte?

It hege C2-nivo ('masterskip' oer de taal) komt del op:

Praten (produksje): 'Ik kin [yn it Frysk] in dúdlike, goedrinnende beskriuwing of redenearring presintearje yn in styl dy't past by de kontekst en yn in effektive ('doeltreffende') logyske struktuer, sadat de harker by steat is om de wichtige punten op te merken en te ûnthâlden.'

Praten (ynteraksje): 'Ik kin [yn it Frysk] sûnder muoite dielnimme oan hokfoar petear of diskusje dan ek en bin tige fertroud mei idiomatyske útdrukkings en sprektaal. Ik kin mysels floeiend uterje en de finere betsjuttingsnuânses krekt werjaan. As ik in probleem tsjinkom, dan kin ik de holle derby hâlde en myn redenearring op 'en nij strukturarje, dat oare minsken it amper fernimme.'

Skriuwen: 'Ik kin [yn it Frysk] in dúdlike en floeiend rinnende tekst yn in passende styl skriuwe. Ik kin komplekse brieven, ferslaggen of artikels skriuwe dêr't ik in saak beskriuw yn in effektive, logyske struktuer, sadat de lêzer de wichtichste punten opmerke en ûnthâlde kin. Ik kin gearfettings fan en kritiken op profesjonele of literêre wurken skriuwe.'

It nivo fan C1(*bekwaam* of *bedreaun* wêze yn 'e taal), leit dêr út soarte wat ûnder.

Praten (produksje): 'Ik kin [yn it Frysk] in dúdlike detailleare beskriuwing jaan oer komplekse ûnderwerpen en dêrby sub-tema's yntegrearje, spesifike stânpunten ûntwikkelje en it gehiel ôfrûnje mei in passende konklúzje.'

Praten (ynteraksje): 'Ik kin mysels [yn it Frysk] floeiend en spontaan uterje sûnderdat ik merkber nei útdrukkings sykje hoech. Ik kin de taal fleksibel en effektyf brûke foar sosjale en profesjonele doelen. Ik kin ideeën en menings krekt formulearje en myn bydrage op in handige wize yn ferbân bringe mei dy fan oare sprekkers.'

Skriuwen: 'Ik kin my [yn it Frysk] yn dúdlike, goed strukturarre tekst uterje en derby ridlik wiidweidich stânpunten út 'e doeken dwaan. Ik kin yn in brief, in opstel of in ferslach skriuwe oer komplekse ûnderwerpen en dêrby de punten dy't wichtich foar my binne, de klam jaan. Ik kin skriuwe yn in styl dy't oanpast is oan de lêzer dy't ik yn it omtinken nim.'

It nivo fan Afûk-C leit foar 't neist wat boppe it B2-nivo fan de Europeeske skaal (oantsjut as 'Vantage' = 'foarsprong'): it [Frysk] floeiend prate kinne, ynformaasje trochjaan kinne en reden jaan kinne oangeande in stânpunt. En in opstel, in ferslach of in brief oer mear persoanlike belangen skriuwe kinne.

It nivo fan it Afûk-A komt it bêste oerien mei B1 ('treshold' = drompel-nivo) fan de Europeeske skaal. Underwiisassistinten kinne op dat nivo [yn it Frysk] meiprate oer net al te yngewikkelde, gewoane dingen en oer ûnderwerpen skriuwe dy't har belangstelling hawwe. Se kinne in ienfâldich opstel of ferslach skriuwe, ynformaasje trochjaan en reden jaan oangeande in stânpunt. Se kinne brieven skriuwe mei in persoanlik karakter.

It realisearjen fan beide, net al te drege, nivo's by de *lesjande en ûnderwiisstypjende* meiwurkers, kin op himsels al in 'majeure' operaasje neamd wurde. Dôchs is it in absolút minimaal (râne) betingst, wolle wy mei goed fatsoen it wurd 'ûnderwiiskwaliteit' (ferl. ek boppesteande prinsipen foar goed twatalich ûnderwiis!) brûke kinne.

De trijetalige skoalle

As wy sjogge nei it reguliere ûnderwiis yn de provinsje Fryslân, dan moat dêr noch gâns ferbetterje. Ut alderlei ûndersikings (sjoch bgl. De Boer, *Meertaligheid*, 2003) docht bliken dat de prestaasjes foar alle fjouwer feardichheden yn it Frysk, ferlike mei de taalfeardigens yn it Hollânsk, swak binne. It brûken fan de metoade *Lêsbrêge* (behannelet Fryske lûden foar de oerstap fan Hollânsk nei Frysk lêzen), *De Fryske TaalRotonde* (de hiele skoalle troch) en de metoade *Skriuwtaal* (stavering foar boppebou) bliuwt faak noch ûnder de mjitte. Dat is op Skoalle Lyndensteyn net oars.

De tiidsynvestearing

De tiidsynvestearing foar it Frysk as fak moat omheech, oars is ferbettering fan de *produktive* feardichheden net te ferwachtsjen. It brûken fan it Frysk by oare fakken (as ynstruksjetaal) is *te ynsidinteel* (faak *yndividueel* en *ynformeel* as omgongstaal). Dat sil *struktureel* moatte. Oars bliuwt it dweilen mei de kraan iepen. Learkrêften en learlingen *switsje* boppedat fierstente faak fan taal. Dat is op Skoalle Lyndensteyn net oars.

It brûken fan it Frysk as fier- en ynstruksjetaal

Ut ûndersyk witte wy ek dat as it Frysk mear as ynstruksjetaal brûkt wurdt, de learlingen, benammen de Hollânsktalige, technysk better (Frysk) lêze kinne. Dat is te ferklearjen út it

feit dat it (faak) brûken fan it Frysk as fiertaal liedt ta in *gruttere (Fryske) wurdskat* en dat befoarderet it *werkennen* fan de Fryske wurden.

Boppedat komt troch it (mear) brûken fan it Frysk as ynstruksjetaal it fak Frysk *minder isolearre* te stean. Dêrtroch kinne de keardoelen foar it Frysk makliker helle wurde. Dat jildt likegoed foar de Hollânsktalige as de Frysktalige learlingen.

Dy fiertaalferdieling kin op ûnderskate wizen ta stân komme. Sa kinne in Frysktalige en in Hollânsktalige *wike* ôfwiksele wurde. De fiertaal kin ek keppele wurde oan *deidielen*, *fakken* of in *persoan*. By hiele jonge taallearende bern (bgl. yn it foarskoalsk ûnderrjocht) kin sa'n *persoansskieding* winsklik wêze. Op Skoalle Lyndensteyn hawwe wy in pear jier lyn yn it primêr ûnderwiis in hiel beskieden oanset yn dy rjochting hân mei in Fryske moarn of middei, resp. in dei. Wat is dêrfan oer? Binne wy efterút buorke?

Learkrêftskaimerken

Sjoen de grutte betsjutting fan de learkrêft (en de assistint) foar de kwaliteit fan ús ûnderwiis, is de taalfeardigens yn it Frysk en syn/har hâlding foar de taal oer en it al of net beskikken oer in foldwaande foech fan grut belang. Op dat stik binne wy der noch lang net, ek net op ús eigen skoalle. It ferbetterjen fan dy skaaimerken sil dus mei faasje en mei foarsje oan wurke wurde moatte.

De bêste oplossing liket it projekt 'de trijetalige skoalle' te bieden, dat mei 7 basisskoallen yn 1997/1998 út ein set is. Dy skoallen geane út fan trije wichtige *fûnemintele* prinsipen, dy't ik boppe beskreaun haw: *mearderjende meartaligens*, *transfer* en *ynteraktive pedagogyk*. Op in trijetalige skoalle hawwe de bern oant en mei groep seis *lykwichtich* mei twa fiertalen te krijen, Frysk en Hollânsk, dy't beide op fêste dagen brûkt wurde. Yn groep sân en acht wurdt Ingelsk 20% fan de lestiid de fiertaal.

In *follein balansearre* foarm fan twataligens is by de Frysktalige bern al oan de ein fan groep 2 berikt, wylst de Hollânsktalige bern dan noch *tekoart* sjitte op it stik fan de Fryske taalbehearsking. By harren is de Nederlânske taal noch dúdlik dominant (Ytsma & Beetsma, 2001).

Tomke is de namme fan in langromend taalbefoarderingsprojekt foar bern fan mul oant fjouwer jier. Taal is in wêzenlik ferbûend elemint en om dy reden is it projekt foar de hiele provinsje opset om âlden, lidsters en bern op ûnderhâldende wize omtinken te freegjen foar it brûken fan de twadde rykstaal, it Frysk. By it projekt hoarre (foar)lêsbokjes foar thúz en tillefyzje-útstjoerings mei aventoeren fan it lytse maatsje Tomke, syn hûtsje Rotke en Kornelia de boekekangeroe. Foar de lidsters binne der ynformaasjejinten, wurkwinkels en begeliedend materiaal. Yn de spesjale pjuttemoanne jouwe de Fryske bibleeken omtinken oan it projekt. Troch ynformaasje yn de kreampakketten wurde Fryske âlden fan it projekt op 'e hichte brocht. Underwilens is yn Fryslân hast gjin pjut mear te finen dy't Tomke net ken!

De resultaten binne nei 6 jier (tuskenmjitting) foar it Hollânsk en it Frysk goed. Dy foar Hollânsk bliuwe op syn minst *op peil*, wylst de learlingen foar *Frysk dúdlik better* skoare. Dat model soe Skoalle Lyndensteyn ynspirearje moatte by de fierdere útbou fan de twataligens (ferl. ek LC, 'Drietallige school levert voor Fries effect op', 26-11-2004).

Yn groep fiif en seis komt der *tarijend* Ingelsk by as fak (45 min. wyks). Dy tarijende metoade hyt 'Ik lear Ingelsk' (mei 2 *wurkboeken Ingelsk foar begjanners*). It unike sit yn it feit dat de bern streekrjocht *út it Frysk wei* it Ingelsk leare. Dat docht ek mear rjocht oan it feit dat Frysk en Ingelsk yn harren oarsprong mear besibbe talen binne as Hollânsk en Ingelsk! Yn groep sân en acht is de ferhâlding tusken de fiertalen dan 40% Frysk, 40% Hollânsk en 20% Ingelsk. Faaks wurde by it fiertalich Ingelsk aanst 'native speakers' ynskeakele en metoaden út Ingelân of Amearika brûkt. Dy 20% komt likernôch del op twa middeis wyks. Op Skoalle Lyndensteyn soene wy mei ús twaddegraders Ingelsk in hiel ein komme kinne yn ús primêr ûnderwiis as se ek it Frysk goed yn 'e macht hawwe.

Wannear dispensaasje?

In goed *twatalich* (bgl. neffens it 50+-model) of *trijetalich* systeem (40-40-20%) kin allinnich in sukses wurde as yn prinsipe alle bern (autochtoon, allochtoon, learlingen út Fryslân en dêrbûten) meidogge. Tefolle útsûnderings meitsje in systeem fan *lykweardich* en *lykberjochtige* fak- en fiertalich (Frysk) ûnderwiis en 20% fiertalich Ingelsk al gau ûnhantearber of ûnmooglik.

(5)

Om dy reden is al yn 1994 foar ús twatalich ûnderwiis (dus noch foar de ratifikaasje fan it hânfest op 2 maaie 1996; yn wurking op 1 maart 1998!) yn it skoalwurkplan it folgjende fêstlein:

'Wy geande derfan út dat yndividuele learlingen it fier- en faktalich wurkjen yn de klassen net ûnmooglik meitsje kinne en meie. Sa sil in learling fan bûten de provinsje *minimaal* it Frysk ferstean leare moatte. As in learling trije moanne of koarter bliuwt, dan wurdt apart besjoen yn hoefier't er meidwaan kin oan Frysktalige aktiviteiten. Bliuwt sa'n learling langer as 3 moanne en koarter as 2 jier, dan kin it *ferstean* learen fan it Frysk as minimumdoel beskôge wurde. Bliuwt in learling langer as 2 jier, dan wurdt it (*technysk en begripend*) *lêze* kinnen fan it Frysk, as er dêr it ûntwikkelingsnivo foar hat, as minimumdoel taheakke. As syn ûntwikkelingsnivo en âldens it talit, dan wurdt ek it Frysk *skriuwen* en *taalskôgjen* taheakke.

Omdat it nea útsletten wurde kin dat ek dy bern (langer of koarter) yn Fryslân ferbliuwe of wenje (wenfoarm) of dêr letter yn de ien of de oare foarm oanslach krije (deiferbliuw, aktiviteitesintrum, sosjale wurkfoarsjenning, al of net betelle wurk), betsjut dat foar har in direkte tagong ta de Frysktalige mienskip en kultuer en in fergrutting fan har sosjale en maatskiplike mooglikheden.

Foar bern mei bgl. harsentrauma's kinne beskate problemen/steurnissen op it mêd fan taal en spraak sa komplisearre wêze, dat der yn guon gefallen *yn it begjin* monolinguaal keazen wurde moat foar ûnderwiis yn de memmetaal (Frysk of Hollânsk). Mei de ynterne learlingbegelieder sil dan motivearre in kar makke wurde foar ien fan beide talen. Dat wurdt fêstlein yn in hannelingsplan' (SWP-A Ly, 2 juny 1994, 63).

By it einsluten

Wy witte mei it twatalich ûnderwiis teoretysk en praktysk aardich goed hoe't it kin en hoe't it moat. Wy witte sa stadichoan wat goed útpakt foar in minderheidstaal en wat ta kulturele genoside liedt. Net allinnich wittenskiplik, mar ek etysk binne wy *ferkeard* (om mar net in slimmere kwalifikaasje te brûken) dwaande as wy net útgeane fan de *lykweardigens* en *lykberjochting* fan it Frysk. Dat sil yn de praktyk wiermakke wurde moatte. Dat freget moed en ynspanning, fan de beliedsmakkers en de beliedsútfierders. Op alle mooglike nivo's. Ek op Skoalle Lyndensteyn. *Unkunde* kin en mei net langer in ferlechje wêze en *ûnwil* sil oanpakt wurde moatte. In *ridlik* alternatyf is der net. Wier net!

Eftergrûnliteratuer

- Aalsvoort, G.M. van der & E. Barto-Ford (2004). 'Stimulering van de taalontwikkeling bij een vijfjarig kind met Nederlands als tweede taal: een gevalstudie', yn: *Tijdschrift voor orthopedagogiek*, nû. 43, 55-66
- Adema, J. (2002), 'Drietalige school. Les in het Nederlands, Engels en Fries', yn: *Inzicht*, sept. 2002, nû. 5, 12-13
- Afdelingsplan 2004-2005 Voortgezet Onderwijs School Lyndensteyn, locatie Beetsterzwaag (2004), 2
- Baker, C., (1996²). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon/Philadelphia/Adelaide: Multilingual Matters Ltd, 57, 95, 204, 230, 241
- Appel, R. en P. Muysken (1987). *Language Contact and Bilingualism*. London: Edward Arnold
- Baker, C. & Sylvia Prys Jones (1998). *Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education*. Clevedon/Philadelphia/Toronto/Artamon/Johannesburg: Multilingual Matters Ltd, 154
- Boer, H. de (2003). *Meertaligheid*. Beetsterzwaag: OAB Opsterland
- Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden 1999-2001 (2003). Den Haag/Leeuwarden: Ministerie van Binnenlands Zaken en Koninkrijksrelaties en Fryske Akademy
- Europese schaal van Taalvaardigheid. *Nederlandse taalkwalificaties in Europees verband*, yn: E. van Hest, J.H.A.L. de Jong, G. Stoks. Enschede/Arnhem: SLO/Cito, febr. 2001
- 'Drietalige school levert voor Fries effect op', yn: *Leeuwarder Courant*, 26-11-2004
- Frysk op Lyndensteyn. *Sinjalearring, analyse en oanbefellings. Dielrapport I (1992), dielrapport II (1993)*. Beetstersweach: Ynterne Kommisje Frysk
- Goorhuis-Brouwer, S.M., 'Fifty-fifty is het beste', yn: *Trouw*, 15-12-2004
- Ytsma, J & D. Beetsma (2001). 'Drietalig basisonderwijs in Fryslân', yn: *MOER*, nû. 1, 3-10
- Jager, M. de & J. Lebeer (1995). *Denken kun je leren. Theorie en methoden van Feuerstein*. Den Haag: Sardes, 22
- Jong, W. de e.o. (2001-2002). *Ingelsk foar begjanners groep 5/6. Werkboek 1 en 2*. Ljouwert: GCO fryslân, Taalsintrum Frysk
- Lambert, W.E. (1980). 'The Social Psychology of Language', yn: H. Giles, W.P. Robinson & P.M. Smith (eds.), *Language: Social Psychological Perspectives*. Oxford: Pergamon
- Ledegang, N., *Spaans voor kleuters. Is dat niet al te belastend? Nee. Juist omdat ze kleuter zijn leren ze gemakkelijker*, yn: *Trouw*, 15-12-2004.
- 'Op wei nei Tipperary. Of: boustiennen foar de trijetalige skoalle neffens it 50*-model', Beetstersweach, 21-04-1997
- Programma foar de Trijetalige Skoalle. Ljouwert: GCO fryslân, Taalsintrum Frysk (s.j.)
- SWP-A Ly. Beetstersweach: 2 juny 1994, 60-65 (skoalwurkplan)
- 'Tweetalig kinderdagverblijf', yn: *LC*, 17-12-2004.
- Wilkes, A. (1989). *Ik lear Ingelsk*. Ljouwert, Afûk